Privredni kriminal i na ini sprovo enja finansijske bezbednosti

MILICA D. EKI, Subotica

Stru ni rad

UDC: 343.85:343.53

343.85.343.37

DOI: 10.5937/tehnika1605782D

Poznato je da zemlje u razvoju poput Republike Srbije gube mnoga sredstva kroz različite vidove privrednog i finansijskog kriminala. Mito i korupcija, industrijske prevare, pranje novca, organizovani kriminal, insajderske pretnje i slično su samo neki od primera dobro smišljenih i vešto izvedenih krivičnih dela u okviru privrede i drugih finansijskih sfera. Ono što privlači posebnu pažnju u ovoj oblasti su društveno-ekonomske posledice takve vrste delovanja. Mi u ovom radu ne ćemo da govorimo samo o gubicima koji tako nastaju, već i da prodiskutujemo na inu prevencije i rešavanja datih slučajeva. Prilikom nije jasno da nije potrebno samo podići konkurentnost domaće ekonomije, već i uložiti u sektor zaštite kako bi se mnoga od mogućih krivičnih dela izbegla ili što efikasnije rešila. Poznato je da svaki dan istrage više, crpi sredstva iz budžeta – te zbog toga treba razmišljati o što efikasnijem rešavanju slučajeva i što jednostavnijoj zakonskoj regulativi koja bi bila rezultat praktičnog iskustva i potreba. Konačno, ovaj rad će dati i kratak osvrt na neka od tipova privrednih krivičnih dela, ali i mere obezbeđivanja privrednog i finansijskog sektora koje bi trebale da omoguće što manje gubitke domaće ekonomije.

Ključne reči: *privreda, menadžment, kriminal, bezbednost, itd.*

1. UVOD

U današnje vreme smo svedoci pokušaja Republike Srbije da podigne konkurentnost domaće privrede i ekonomije u regionu, ali i šire. Moramo da primetimo da su ti pokušaji još uvek u svom začetku i da je potrebno da prođe više vremena kako bi se ostvario kontinuitet i neka vrsta održivog rešenja za našu državu. Mali pomaci ka boljem nisu potvrda uspešnog vođenja domaće ekonomije, već samo signal kratkoročnih uspeha – ali ne i dugoročne strategije koja bi omogućila da se privredni rast i razvoj obezbedi za narednih 10 ili 20 godina. Strategija, sama po sebi, je skup koraka koji moraju da se na inu kako bi se ostvarili određeni ciljevi. [11] Kratkoročni uspeh je posledica marljivog rada u određenom periodu i to treba ceniti, ali da bi se omogućili stabilni rezultati i kontinuirani rast i razvoj potrebno je gledati malo dalje i kroz vizionarske strategije definisati dugoročne ciljeve.

Kako se u praksi definišu takve strategije? Pa, upravo kroz te kratkoročne poteze može da se vidi koliko je sredstava i resursa potrebno za određeni posao, te

koje su slabosti koje uoćene na osnovu iskustva i koji bi mogli da budu na inu njihovog poboljšanja i jaćanja. Svakako nismo pristalice preteranog rasprodavanja domaće imovine, već se prevashodno zalaćemo za jaćanje domaće privrede kroz bolja ulaganja u mala i srednja preduzeća (MSP) – kao strateški važan element domaće ekonomije. [1, 11] Smatramo da bi na taj na in mogli da se ostvare stabilni prihodi za državni budžet – kao i da se obezbedi neometano funkcionisanje javnog i penzionog sektora.

Mećutim, pre nego što spomenemo sam faktor podizanja konkurentnosti – treba napomenuti da je za jaku državu i stabilan budžet – pre svega potrebno da se spreći curenje domaćih finansijskih resursa kroz razne vidove kriminalnih radnji.

Drugim rećima, potrebno je ulagati i u privrednu i finansijsku bezbednost kako se ne bi gubila sredstva iz konkurentnih privrednih subjekata. Ako se samo spomene da korupcija na godišnjem nivou u svetu odnosi na trilijarde dolara ili oko 5% globalnog bruto domaćeg proizvoda (BDP-a) postaje jasno da su kod nas ti procenti još i veći i da, recimo, taj oblik finansijskog kriminala slabi državu u znaćajnoj meri. [1, 3] Osim toga, kroz ovaj doprinos nameravamo da prodiskutujemo još neke oblike privrednog kriminala i damo preporuke kako država treba i može da se nosi sa tim izazovima. Konačno, ovaj članak ne govori o tome

Adresa autora: Milica Eki, Vase Pelagića 39a, Subotica

Rad primljen: 01.09.2016.

Rad prihvaćen: 19.09.2016.

kako podi i konkurentnost doma e ekonomije, ve kako obezbediti i sa uvati one resurse kojima ve raspolazemo i koji kroz pametno vo enje finansijskog sektora mogu da postanu još ve i i samim tim interesantniji za mere zaštite.

2. TIPI NE KRIMINALNE RADNJE U PRIVREDI

Privreda kao oblik ljudske delatnosti nije zaštita od kriminaliteta i vrlo esto je mesto razli itih krivi nih dela i prekršaja. U na elu, svaki oblik ljudskog delovanja je manje ili više izložen štetnim uticajima i tamo gde ima ljudi i njihovih aktivnosti mogu da se jave manje ili više rizi ne posledice po okruženje. Još u prošlosti, ljudi su uveli zakone i izvršnu vlast koja bi terala da se zakoni sprovedu upravo iz straha od zločina, kao i bojazni za sopstveni život. Poznato je da varvarski oblici ljudskog društva nemaju ure ene međuljudske odnose i da tamo vlada zakon ja eg, te se ni ubistvo ne sankcioniše. Ure ena društva i oblici moderne državnosti nastoje da definišu svaku vrstu odnosa kroz odre ena pravila i zakone, te time zaštite svoje stanovništvo od mogu eg štetnog uticaja i omogu e mu da živi i radi pod odre enim stepenom zaštite. [1, 7] Sli na situacija je i u privredi gde su ljudi udruženi oko neke zajedni ke aktivnosti koja može da se plasira na tržište, te da se na osnovu nje ubiraju plodovi datog rada. Neke od tipa njih kriminalnih radnji u privredi o kojima nameravamo da pri amo kroz ovaj rad jesu mito i korupcija, prevare u industriji, pranje novca i pokušaji ubacivanja kriminalnog miljea u legalne tokove. Svaki od mogućih scenarija iz prakse zahteva odgovaraju u zakonsku regulativu po kojoj bi se procenjivao stepen krivi nog dela, ali i stru nu i obuenu izvršnu vlast koja bi sprovodila date zakone i kroz istražni postupak prikupljala indicije, saznanja i dokaze.

Kao što smo ve naveli, korupcija je oblik finansijskog kriminala koji crpi ogromna sredstva iz budžeta naše države. Nismo uspeli da prona emo neku informaciju koliko na godišnjem nivou korupcija košta Republiku Srbiju, ali imaju i u vidu da je svetski prosek oko 5% BDP-a, a da je naša zemlja po ispitivanju Transparency International-a za 2015. godinu rangirana na 71 mesto – proizilazi da korupcija u Srbiji optere uje doma u ekonomiju i sa više od 5% BDP-a godišnje.

Snažno apelujemo na državne institucije da sprovedu sveobuhvatno istraživanje i to u saradnji sa stranim ekspertima kako bi se procenilo koliki su godišnji gubici i koliko novca može da se uštedi ukoliko bi se osmislila i sprovedla pametna strategija finansijske bezbednosti u toj oblasti. Tako e, kroz istraživanje smo došli do saznanja da neke od najmo njih svetskih država imaju pravnu regulativu o mitu i podmi ivanju u kojoj se samo mito i njegov davalac vide kao izvori korupcije, te su u tom slu aju zaprene zna ajne

kazne zatvora. Mi smo u našoj zakonskoj regulativi pronašli prili no nejasan lan po kome se kažnjava onaj ko pokuša da korumpira službeno lice, ali ne i bilo koga drugog u našem društvu. Kona no, hteli bismo da napomenemo da Transparency International još od 1999. godine tretira mito kao izvor korupcije, te da se razvijeni svet uveliko bori protiv te pojave koriste i dobro razvijene zakonske okvire, kao i stru nu i obuenu izvršnu vlast. [7] Nadamo se da e se i u Srbiji na initi korak napred u tom smislu i da e naše društvo uspeti da prepozna uzroke i da se bori protiv njih, a ne da sanira posledice koje u praksi umaju mnogo da koštaju.

Pored gore navedenog, ono što se još javlja u našoj privredi jesu prevare u industriji, ali i pranje novca – kao i pokušaji ubacivanja ljudi i sredstava iz kriminalnog okruženja u legalne tokove. Primitili bismo da je stepen organizovanog kriminala u Srbiji zna ajan i da neki slu ajevi jesu rešeni, ali da ima još mnogo posla za policiju i pravosu e kada je obra un sa bezbednosnim pretnjama i izazovima u pitanju – ime se nedvosmisleno doprinosi ja anju države i slabljenju si ve i crne zone našeg društva. Tipi ne prevare u industriji podrazumevaju proizvodnju ili prodaju robe slabijeg kvaliteta za koju se putem lažne deklaracije tvrdi da je boljeg kvaliteta, te se time i podiže cena – jer proizvod ili usluga na osnovu deklaracije fiktivno potpada pod ponudu ja eg kvaliteta. [6, 7] Na ovaj na in se i te kako stvara sukob sa intersima potroša a koji prirodno ho e za svoj novac da dobiju nešto što je propisano deklaracijom, a ne da prilikom kupovine budu obmanuti. Ova vrsta slu ajeva zahteva dobro obueni forenzi ke timove iji zadatak je da dokažu koji je realan kvalitet proizvoda ili usluge, te da procene koliko je na osnovu razlike u ceni u protivpravnom smislu otu eno novca od potroša a i koliko je korist dati privredni subjekat imao upuštaju i se u takvu kriminalnu radnju. Jednostavno, stvar je poverenja potroša a u državne institucije da se takve vrste prevare ne dešavaju na teritoriji Republike Srbije, jer je i to oblik finansijskog kriminala koji slabi državu i zahteva adekvatne bezbednosne mere.

Kona no, hteli bismo da spomenemo i pojavu pranja novca, kao i ubacivanja kriminalnog miljea u legalne tokove iji smo svedoci bili u ne tako davnoj prošlosti. Nije redak slu aj da lica iz kriminogene sredine koja su došla do novca kroz kriminalne radnje pokušavaju da do u do viših društvenih krugova kroz privatizaciju i druge vidove ubacivanja sredstava u legalne tokove. Motiv za takvu vrstu delovanja je jasan. Kriminalci nastoje da izbegnu kaznu teže i da uspostave finansijsku mo na nekoj teritoriji i tako postanu “nedodirljivi” za policiju i pravosudne organe te zemlje. Neretko je na meti ovakvih aktivnosti i sama privreda koja mahom dospeva u posed lica koja su na

ilegalan na in stekla ogromnu pokretnu i nepokretnu imovinu. Iz datih razloga, više je nego potrebno da država uspostavi pravnu regulativu, strategiju borbe – kao i da obu i svoje snage da spre avaju i efikasno rešavaju date slu ajeve. Smatramo da ulaganje u finansijsku bezbednost kao vid održavanja finansijskog rizika na prihvatljivom nivou, može u zna ajnoj meri da oja a državu i uštedi velika budžetska sredstva koja u normalnim uslovima idu javnom sektoru, penzionim fondovima, unapre enju nauke i razvoju mladih – kao i drugim podsticajima koji za cilj imaju zdravu prirodu i društvo.

3. KAKO SE OBEZBEDITI OD PRIVREDNOG KRIMINALA?

Privredni kriminal je nešto što nagrizava svako društvo u zna ajnoj meri i može da košta doma u ekonomiju i preko 10% BDP-a, a nekad ak i oko 20% BDP-a. To su ogromna sredstva i iz toga proizilazi da država koja proizvede datu robu ili usluge ima neku vrstu paralelnog sivog ili crnog tržišta koje uzima i te kako velike namete na teret budžeta. Jasno je da se ti nameti mere milionima dolara na godišnjem nivou i da bi odre ene mere prevencije finansijskog kriminala pomogle da se sa uvaju zna ajna sredstva, a ne kao sad – da odu u ruke privrednim i finansijskim kriminalcima. Praksa pokazuje da je najbolji na in da se zaštitimo od neke pretnje to da je razumemo, te sugerisemo da se posveti više pažnje razumevanju datog problema i smišljanju adekvatnog odgovora na isti.

Iz tog razloga, zna aj stru ne javnosti u što kvalitativnijem i ta nijem razumevanju pretnje po privredu i finansije je nemerljiv. Doma i istraživa i, nau nici i eksperti kroz svoje istraživa ke doprinose mogu i te kako da obezbede dragocena saznanja za državu koja bi mogla da koristi njihove napore u formulisanju što realinije i objektivnije strategije. [1, 11] Smatramo da je stalni kontakt sa praksom, kao i u enje iz iskustva vrlo bitno kako bi se na što racionalniji i nepristrasniji na in shvatila suština nekog problema i što detaljnije razvio odgovor na isti. Hteli bismo da napomenemo da se u razvijenom svetu ulažu ogromni naponi, ali i odre ena sredstva za nauku i istraživa ki rad – te njihovi eksperti i donosioci odluka potpuno razložno i hladne glave planiraju svaki slede i potez i na sli an na in donose odluke i zaključ ke.

Sam pristup razumevanju problema ili, u ovom slu aju, pretnje po privredu i celokupno društvo bi trebao da bude strateški po svom karakteru. Dakle, neophodno je da se prikupe podaci i da se uvidi šta je od datih sadržaja novina za istraživa a. U moru sadržaja – podaci su nešto što nam je ve poznato, dok su te novine nešto što nazivamo informacijom. U današnjem informacionom društvu, prednost u odnosu na nekog drugog ima onaj ko raspolaže što potpunijom i

ta nijom informacijom. [1, 2, 11] Kada se iz te mase sadržaja proberu same informacije, od zna aja je da se iste proanaliziraju kako bi se što bolje razumele ne samo informacije, ve i njihov zna aj po celokupnu aktivnost. Ono što se na kraju dobija su saznanja koja i treba da se ugrade u sam strateški pristup problemu. Ponekad nije ni malo jednostavno definisati sam problem, odnosno biti svestan situacije i doneti pravovremenu odluku koja može da bude od vitalnog zna aja po neki resurs. Kona no, uvi amo da društveni sistemi nisu toliko egzaktni kao, recimo, tehni ki ili matemati ki, ali u svakom slu aju – zarad što racionalnijeg pristupa datim pretnjama i izazovima potrebno je da se barata sa odre enim stepenom ta nosti i nau ne pragmatičnosti – kako bi rezultati bili merljivi u kvantitativnom smislu i kako bi se na osnovu njih donosile što objektivnije odluke.

4. DRUŠTVENO-EKONOMSKE POSLEDICE PRIVREDNOG KRIMINALA

Na našu veliku žalost, Republika Srbija još uvek nema razvijene mehanizme istraživa kog pristupa mnogim oblastima koji bi dopustili da se kvantifikuju društvene nauke koriste i ekonomske pokazatelje kao meru situacije u tom segmentu ljudskog delovanja. Drugim re ima, bez obzira na naš veliki trud i zalaganje – nismo uspeli – ak ni me u vladinim resursima da do emo do saznanja koliko, makar na osnovu procene, državu na godišnjem nivou košta privredni kriminal. Iz tog razloga, i ne možemo da govorimo ta no o nekim ekonomskim posledicama nedostatka dobro razvijene finansijske bezbednosti u našem društvu. Što se samih društvenih posledica ti e, one su i te kako zna ajne i govore u prilog tome koliko još naporno mora da se radi kako bi se društvo promenilo ne samo na površini, ve i sistemski i temeljno. Kroz ovaj lanak smo pokušali da približimo samu problematiku finansijskog kriminala, ali i da damo bolji uvid zašto je bitno ulagati u finansijsku bezbednost. Po našem mišljenju, to je oblast koja na po etku svog razvoja može da iziskuje odre ena sredstva, ali koja na duge staze donosi dobrobit – jer je u stanju da sa uva zna ajne finansije u državnom budžetu. Smatramo da cilj nije samo da se podiže konkurentnost doma e ekonomije, ve da se spre i curenje zna ajnih sredstava i sitemsko plja kanje države – ali i gra ana.

Ako se osvrnemo na neke od tipičnih kriminalnih radnji kada je finansijski kriminal u pitanju i, recimo, uzmemo primer mita i korupcije – jasno je da društvo sa tako razvijenom lošom praksom nudi nefer atmosferu svojim pripadnicima. Primera radi, prili no je o igledno da u slu aju korupcije lica sa ve im privatnim budžetom diskutabilnog porekla mogu mnogo lakše da se probiju na društvenoj lestvici, jer imaju sredstva da podmite neke od ključnih karika društva. S druge

strane, ljudi koji rade pošteno mogu samo da budu rao arani i revoltirani takvim stanjem stvari. Na taj na in se podstie negativna selekcija u društvu koja dopušta osobama sa niskim li nim kvalitetima da napreduju, dok li nosti sa visokim standardima bivaju diskvalifikovane iz takvog sistema. Sli na situacija je i sa prevarama u industriji koje deluju prili no obeshrabruju e na potroša e. [11] Najzad, svedoci smo da je organizovani kriminal po eo da nalazi svoje mesto i u legalnim tokovima i da su na snazi teška krivi na dela poput pranja novca. Sve ovo može da se ubroji u negativne društvene posledice privrednog i finansij-skog kriminala i da ostavi prili no zabrinjavaju i uti-sak na društvo u kome se javlja.

5. STRATEGIJE ZA BOLJU FINANSIJSKU BEZBEDNOST

Pre svega, potrebno je shvatiti zašto je finansijska bezbednost bitna sa aspekta menadžmenta. Moderna društva ne funkcionišu samo po principu podizanja nivoa konkurentnosti, ve i po modelu uvanja i zaštite svojih resursa, prihoda i proizvoda. Ako se dozvoli da putem kriminala veliki deo sredstava iz budžeta “iscuri”, pitanje je emu ta konkurentnost kada u kasi os-taje zna ajno manje novca. Iz datog razloga je od zna-aj a ulagati u finansijsku bezbednost, jer se ona kao dugoro an projekat i te kako isplati. Sama strategija finansijske bezbednosti zahteva pametno i dugoro no planiranje, koje obuhvata definisanje ciljeva i iznala-ženje na ina da se do njih do e. [1, 11] Kako je re o velikom poduhvatu koji može da se implemantira i više godina u društvo, ali i da nudi prili no održivo rešenje – potrebno je stalno raditi i usavršavati se u toj oblasti – kao i stvoriti kadar koji e biti u stanju da dati pro-jekat iznese. Niko nije dovoljno bogat da bi hranio i-tavo crno tržište, niti da bi davao 5, 10 ili ak 20% svojih prihoda kriminalcima. Iz ovoga i proizilazi zna-aj strategije za bolju finansijsku bezbednost kao ne-ega što je neophodno za uspostavljanje reda u društvu – ali i ne ega što treba smišljeno da se radi oslanjaju i se na dobro poznata iskustva iz prakse koja su rešiva za nadležne organe.

6. DISKUSIJA

Privredni kriminal je aktivnost koja se javlja i u najrazvijenijim zemljama sveta i koja iz razloga dobre prakse mora da se spre ava i efikasno rešava – upravo iz finansijskih razloga. Male zemlje u razvoju kao što je Republika Srbija i te kako trebaju da u e iz iskustava velikih i ekonomski jakih država i da pokušaju makar deli te dobre prakse da primene ili prilagode našim uslovima. Ne kažemo da treba bukvalno prepisati ne iji zakon ili pravni propis i staviti ga na snagu u našoj državi, ve da treba kriti ki i objektivno raz-misliti o situaciji u ovom društvu i izna i model koji bi

bio od koristi za date uslove života i rada ovdašnjeg stanovništva. Na nesre u, dosadašnja praksa pokazuje da se Srbija mahom oslanja na gotova, ali tu a rešenja i da slabije razmišlja kako da stvori nešto svoje – što e odgovarati ovom narodu. Sve pomalo podse a za traganjem za nešto sre nijim rešenjem i to ugledaju i se na tu i rad, a ne stavraju i model na osnovu para-metara koje nudi ovo društvo. Govorimo ovo sa as-pekta tehni ke struke koja barata sa odre enim ste-penom ta nosti, te stoga nudi rešenja koja rade sa da-tim stepenom preciznosti i verujemo da bi sli an pri-stup u društvenim naukama mogao da omogu i daleko pragmati nije razumevanje struke.

7. ZAKLJU AK

Cilj ovog istraživanja jeste da ohrabri ve posto-je u stru nu zajednicu da uloži svoje napore u istra-živanje problematike privrednog, odnosno finansij-skog kriminala i metodike obezbe ivanja od datih ne-gativnih društvenih pojava. Smatramo da bi takvi stru-ni doprinosi trebali da se oslanjaju na pokazatelje po-put ekonomskih parametara ili vešto osmišljenih pro-cena.

LITERATURA

- [1] Ablon L, Libicki M. C, Golay A, *Markets for Cyber-crime Tools and Stolen Data*, Sponsored by Juniper Networks, 2014, Dostupno na http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR600/RR610/RAND_RR610.pdf
- [2] Beaver K, Davis P. T, *Hacking Wireless Networks for Dummies*, Wiley Publishing, Dostupno na https://cdn.preterhuman.net/texts/underground/hacking/Hacking_Wireless_Networks_For_Dummies_2005.pdf, 2005.
- [3] Bergman M. K, *The Deep Web: Surfacing Hidden Value*, White paper, Dostupno na http://jornal-ggn.com.br/sites/default/files/documentos/2011_ber-gman_7_cafarella_informationretrieval_presentation_1_2.pdf, 2000.
- [4] Charney S, *Rethinking the Cyber Threat: A Frame-work and Path Forward*, Microsoft, 2009
- [5] Chaliand G. and Blin A, *The History of Terrorism*, University of California Press, Dostupno na https://wikileaks.org/gifiles/attach/177/177597_History%20of%20Ter.pdf, 2007.
- [6] CRS Report for Congress, *Critical Infrastructure and Key Assets: Definition and Identification*, Dostupno na <https://www.fas.org/sgp/crs/RL32631.pdf>, 2004.
- [7] James P, Jenson M. And Tinsley H, *Understanding the Threat: What Data Tell Us about U.S. Foreign*

- Fighters*, START, Dostupno na <https://www.start.umd.edu/publication/understanding-threat-what-data-tell-us-about-us-foreign-fighters>, 2015
- [8] Mester G, *Intelligent Mobil Robot Control in Unknown Environments*, Intelligent Engineering Systems and Computational Cybernetics, Part I Intelligent Robotics, Library of Congress, Springer, 2009.
- [9] *RFID Security*, The Government of the Hong Kong Special Administrative Region, Dostupno na <http://www.infosec.gov.hk/english/technical/files/rfid.pdf>, 2008.
- [10] Weine S. and Ellis B. H., *Supporting A Multidisciplinary Approach to Addressing Violent Extremism*, START, Dostupno na https://www.start.umd.edu/pubs/START_LessonsLearnedfromMentalHealthAndEducation_MentalHealthSummary_Oct2015.pdf, 2015.
- [11] eki M. D, *Cyber procedure za poslovno okruženje u Srbiji*, Tehnika, vol. 71, br. 3, str. 471-474, 2016.

SUMMARY

THE COMMERCE CRIME AND WAYS OF CONDUCTING A FINANCIAL SECURITY

It's well-known that the developing countries such as Republic of Serbia lose many funds through the financial crime. The corruption and bribe, industrial frauds, money laundering, organized crime, insider's threats and much more are some of the examples of well-planned and conducted crimes within the commerce and financial sector. What draws our attention here are socio-economical consequences of those activities. In this paper, we would talk a bit more about how to prevent and effectively resolve such cases. It's quite clear that it's not all about the rising a competitiveness of domestic economy, but rather it's about the saving the already existing resources. Finally, this paper would bring a brief overview of typical commerce crimes as well as the measures of assuring the financial sector.

Key words: *commerce, management, crime, security, etc.*